

časopis pro hudební a obecně estetickou výchovu školní a mimoškolní

3 / 2021

HUDEBNÍ VÝCHOVA

/Editorial/

Vážení čtenáři,

v uplynulém měsíci začal nový školní rok. Všichni se těšíme z prezenční formy výuky, a především z toho, že se do našich škol opět vrátil zpěv a další hudební činnosti. Autorům děkujeme za hodnotné příspěvky a zájem o publikování v našem časopise. Kéž i toto třetí číslo vás naplní pedagogickým optimismem a řadou inspirací! Dovolte, abychom vás jím provedli.

V rubrice *Původní vědecké statě a výzkumné zprávy uvádíme článek Jiřího Kusáka a Jana Mazurka Hudební výchova v Protektorátu Čechy a Morava (1939–1945)*. Toto období představuje jedno z nejsložitějších v historii našeho státu. Lidé si v nich více uvědomovali vlastní tradice a hodnoty života. Článek představuje, jak se prostřednictvím hudební výchovy tříbily charaktery, národní myšlení a postoje umělců, učitelů, zaměstnanců různých institucí, vydávaly se gramofonové desky, tvořily filmy pro hudební výchovu, vydávala se hudební a didaktická literatura, uskutečňovaly se hudební besedy. Minulost může být až překvapivě aktuální. Proto je důležité tato fakta připomínat. Další vědeckou statí vytvořil Jan Vičar a věnuje se komplexní analýze života a díla významného hudebního odborníka a pedagoga Stanislava Pecháčka, profesora Pedagogické fakulty UK. Autor představuje jeho životní cestu, odborný, umělecký a pedagogický vývoj, práci vedoucího redaktora časopisu Cantus. Zabývá se analýzou jeho publikací, které jsou inspirované například sborovými skladbami, folklórem, sluchovou analýzou a mnohými iniciativami pro rozvoj nejenom dětského sbormistrovství. Rádi připomínáme, že Stanislav Pecháček je nesmírně pracovitým členem redakční rady našeho časopisu. K jeho životnímu jubileu mu srdečně gratulujeme a přeje dobré zdraví a stálou uměleckou a pedagogickou invenci. Věříme, že především instrumentalisty a pedagogy z hudebních škol všech stupňů zaujmeme výzkumnou studii z natáčení audiovizuálního didaktického dokumentu o klavírní spolupráci s basovými hudebními nástroji, konkrétně s fagotem, lesním rohem, trombonem, tubou, violoncellem a kontrabasem. Marie Papežová Erlebachová a spoluautor Jan Otčenášek studii nazvali *Specifika klavírní spolupráce s basovými hudebními nástroji*. Vznikl tak výukový materiál pro klavíristy, kteří spolupracují s interprety hrající na uvedené hudební nástroje.

Pro učitele hudební výchovy je přínosná původní didaktická studie Veroniky Ševčíkové s názvem *Biografismus – životopisný výklad dějin hudby v hodinách hudební*

výchovy – II. díl (Životopisný výklad dějin hudby v rukou současného učitele – ideál versus realita, klady a výhody versus rizika a problémy). Je podepřena mnohaletou zkušeností autorky, která vysvětluje biografismus jako specifický interpretační přístup pedagoga ke zprostředkování hudebních děl. Aby hudební sdělení účinně mohlo vstoupit do vědomí dítěte, musí ho prezentovat pedagog, poučený o mnoha činitelích, kteří teprve v souhře přinášejí potřebný vzdělávatelský a výchovný efekt. Autorka komentuje výbornou odbornou a uměleckou literaturu, s jejíž pomocí je možné studenty učitelství HV kvalitně připravit pro jejich budoucí školskou praxi. V této souvislosti vzpomínáme na vynikajícího pedagoga Jaroslava Herdena, který se celoživotně zabýval metodikou hudebněposlechových činností a jehož činnostní pojetí poslechu představuje stálou odbornou a edukační pomoc pro každého učitele HV. Článek Veroniky Růžičkové s názvem *Hudební činnosti v mateřských školách v době pandemie covid-19* vychází z autorčina výzkumu. Pojednává o tom, jak se pedagogové v mateřských školách ve všech krajích ČR vyrovnávali v prezenční i distanční výuce s náročnou situací, kdy byl dokonce zakazován zpěv. Autorka zpracovala přes 560 dotazníků, z nichž vyhodnotila negativa i pozitiva distanční výuky. K článku dodáváme, že zvláště u předškolních dětí jsou společné hudební činnosti, přirozené sdružování, a především zpěv nesmírně důležité pro jejich zdravý osobnostní vývoj. Potvrzují to aktuální lékařské a mezioborové výzkumy. Takže si přeje, aby se život vrátil do zdravého rytmu, a to především v dětských kolektivech.

Do kategorie *Přehledových článků a studií* dlouhodobě přispívá Jaroslav Bláha. Autor nazval svůj příspěvek *Wolfgang Amadeus Mozart a William Hogarth. Figarova svatba a Svatba podle módy*. V textu se seznámíme s charakteristikou opery buffa a též s operou seria. Na modelových dílech je zhodnocen proces proměn v časovém rozmezí od pozdního baroka do raného a vrcholného klasicismu. Velmi si vážíme kritických uměleckých postojů autora k hudbě, výtvarnému, popřípadě dramatickému umění v procesu historických společenských změn. Domníváme se, že lidské vědomí se v umělecké a kognitivní rovině významně prohlubuje při propojování uměleckých druhů. Díky uměleckému zasvěcení Jaroslava Bláhy má náš časopis v tomto smyslu vynikající účinnost. Dále jsme do zmíněné kategorie zařadili studii Ondřeje Musila o významném

brněnském skladateli, vysokoškolském profesorovi Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity a autorovi dokumentárních filmů s názvem *Michal Košut – skladatel, pedagog a dokumentarista*. Kromě základních Košutových životopisných údajů autor uvádí výzkumné a další aktivity, které přispívají k vědeckému a uměleckému zaměření brněnské univerzitní katedry hudební výchovy. Jsou to například výzkumy o zapojování moderních sdělovacích prostředků do výuky HV v základních školách nebo výzkum hudebních preferencí vysokoškolských studentů. V závěru autor hodnotí i nejvýznamnější skladatelova díla a charakterizuje jejich tvůrčí specifika.

Notovou přílohu tentokrát vytvořila **Eva Jenčková**, dlouholetá členka naší redakční rady a vynikající pedagožka především hudebně pohybové výchovy, autorka nesčetných metodicko-didaktických publikací. Příloha nese název *Čtyřlístek písní pro radost*. Čtyřlístek tvoří písně Chytré děti, Slunéčko sedmítečné, Námořníci, Kam plují lodě. Autorkou hudby je Eva Jenčková a texty k písním napsali renomovaní textaři a básníci Michal Černík, Jaroslava Horáčková a Jiří Žáček. V následujících metodických námětech a inspiracích je Eva Jenčková hodnotí a didakticky zpracovává. Rádi uveřejňujeme didaktické práce této autorky. Integrace pohybu s dalšími aktivitami přispívá ke komplexnímu rozvoji dítěte, např. v emočním, poznávacím, etickém, nebo logickém smyslu. Prosazovat význam hudby a hudebního pohybu je v současné době stálým úkolem nás všech.

Do kategorie *Metodických námětů a inspirací* jsme zařadili již třetí pokračování cyklu *Ozvěny kontinentů*, které pro náš časopis pravidelně připravuje **Jitka Kopřivová**. Přibližuje elementární a hudebně pohybové projevy cizích kultur. Tentokrát je její příspěvek nazván „*Cha-cha*“ jako zdroj hudebně-výchovných aktivit na druhém stupni základních škol a zabývá se hudební výchovou u dětí na druhém stupni škol v tématu Latinské Ameriky.

Kategorie *Jubilea, zprávy, recenze, stálé rubriky* obsahuje několik příspěvků. Uvádíme článek **Judity Kučerové** *Státní vyznamenání pro českou varhanici Alenu Veselou*. Někdejší rektorka JAMU, narozena 7. 7. 1923 v Brně, obdržela Medaili Za zásluhy o stát v oblasti umění a výchovy. Oslavný článek pojednává o mládí této vynikající osobnosti, popisuje její uměleckou dráhu a pedagogické i organizační dovednosti. Rovněž za naši redakci přejeme

paní Veselé dobré zdraví a neutuchající umělecký a osobní elán. Do téže kategorie jsme zařadili příspěvek **Kateřiny Halbychové** s názvem *Povídání s Veronikou Machander o houslové metodě Colourstrings*. Ten navazuje na její odborný příspěvek *Colourstrings. Houslová metoda zaměřená na dítě*, který jsme uveřejnili v minulém čísle časopisu. V upřímném rozhovoru se dozvíme, jak se tato houslová metoda realizuje v českém prostředí. Seznámíme se s mnoha zkušenostmi a s její účinností. Nepochybuje, že rozhovor zaujme především pedagogy houslové hry v našich ZUŠ. Několikrát jsme se v našem časopisu zabývali velkým úsilím Vladimíra Poše, aby ideály Carla Orffa vstoupily od 60. let minulého století do našeho školství. Psali jsme i o jeho dalších iniciativách, např. o charitativních adventních koncertech. Po jeho smrti (10. 11. 2020 v Rakousku) došlo o letošních prázdninách v červenci k přenesení jeho ostatků z Rakouska do jeho milované Prahy. Naplnila se tak jeho poslední vůle. Citlivé zamyšlení **Barbory Šobáňové** s názvem *Vzpomínka na Vladimíra Poše (*8. 2. 1928 Praha, Česká republika, +10. 11. 2020 Salzburg, Rakousko)* o tom plně svědčí.

V každém čísle časopisu prezentujeme zajímavé odborné a metodické publikace. Tentokrát to je recenze **Lukáše Polanského** na publikaci **Lenky Kružikové** s názvem *Oborová didaktika uměleckých disciplín v inkluzivním vzdělávání*. Autor nazval recenzi *Nová publikace zaměřená na didaktiku uměleckých disciplín v inkluzivním vzdělávání*. Představuje didaktický materiál v umělecké oblasti pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami v mateřských, v základních, v základních uměleckých školách a na konzervatořích. V rámci pravidelného cyklu *O hudbě anglicky* si můžete zkvalitnit jazykové dovednosti, tentokrát v článku **Stanislava Pecháčka** *European Church Music (1st part)*. V cyklu *O hudbě s úsměvem se následně pobavíte úvahou Víta Gregora Ne(na)rušené produkce*. Na závěr vás čeká připomenutí významných hudebních osobností, které pro náš časopis dlouhodobě připravuje Petra Bělohávková. Nese název *Z hudebních výročí (říjen–prosinec 2021)*.

Milí čtenáři a kolegové, chceme vám na závěr popřát dobré zdraví, šikovné děti ve školním prostředí a mnoho hudebně pedagogických inspirací. A pokud vám je toto třetí číslo zprostředkuje, splní své poslání.

Za redakci Miloš Kodejška

v oblasti hudebních činností vyrovnávat s unikátními výzvami.

Metodologie výzkumu, sběr dat

Didaktická studie řeší pomocí triangulace metod výzkumný problém, zda a jakým způsobem pandemie ovlivnila provozování hudebních činností v mateřských školách – ať již přímým zákazem zpěvu, nařízením distanční výuky nebo jenom obavou personálu mateřských škol (dále jen MŠ) z nálezky při zpěvu a akceptací doporučení nezpívat. Sběr dat byl za dodržení výzkumné etiky proveden anonymním dotazníkovým šetřením.⁸ Formulář obsahoval strukturované výzkumné otázky (výběr z možností, dichotomické otázky, hodnotící škály) určené ke kvantitativnímu vyhodnocení. Dále byla zařazena nepovinná položka (dlouhá textová odpověď) nabídnutá k zápisu volně formulované výpovědi, která byla kvalitativně vyhodnocena metodou obsahové analýzy⁹ umožňující tematické rozkrytí textu.¹⁰

Byly hodnoceny tři časové úseky vzdělávání dané rozdílnými zákonnými možnostmi zpěvu v MŠ: I. období – prezenční výuka od 12. 3. 2020 do 26. 2. 2021 (zpěv povolen výjimkou ze zákazu, avšak obecně nedoporučován); II. období – distanční výuka od 27. 2. do 11. 4. 2021¹¹ (možný zpěv v rodině); III. období – prezenční výuka od 12. 4. 2021 do 23. 5. 2021 (zpěv v MŠ zakázán).

zdravotnictví č. 471 ze dne 17. 5. 2021 s účinností od 24. 5. 2021

⁸ Podle CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Druhé vydání. Praha: Grada Publishing, 2016. ISBN 978-80-247-5326-3, s. 169.

⁹ Podle GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-185-0, s. 142.

¹⁰ Podle HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9, s. 251.

¹¹ Datum přechodu mezi distanční a prezenční výukou mělo regionální odchylky.

Dotazník byl vytvořen nástrojem Microsoft Forms a byl nejprve odzkoušen po obsahové a technické stránce v pilotním provozu s 15 respondenty. Ve vlastním šetření bylo zpracováno 402 dotazníků pro I. a II. období a 165 dotazníků pro III. Období.¹²

Vyhodnocení a diskuze výsledků

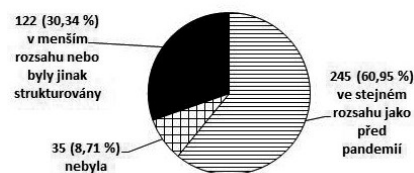
Dotazníky zachytily odpovědi učitelů, asistentek a chův z MŠ (převažovaly učitelky) napříč všemi kraji ČR, z různých velikých měst a obcí (krajská, okresní a menší města). MŠ byly provozovány různými zřizovateli (převažovaly obce a svazy obcí).

Při prezenční výuce bez zákazu zpěvu (I. období) probíhaly hudební činnosti ve stejném rozsahu jako před pandemií v nadpolovičním počtu případů (60,95%), v minimálním počtu případů se vůbec nerealizovaly (8,71%), ve třetině případů však probíhaly v menším rozsahu nebo byly jinak strukturovány (30,34%) – graf 1. Ve větvené části dotazníku odpovídal příslušný segment respondentů podrobně na navazující otázku „jak se změnilo provozování hudebních činností?“ Bylo zjištěno, že buď byly vokální činnosti vynechány zcela bez náhrady (4,92%), nebo byly místo zpěvu posíleny činnosti ostatní: hudebně pohybové (28,69%), poslechové (18,03%), instrumentální (5,74%), rovnoměrně všechny ostatní hudební činnosti (27,87%), popř. bylo zvoleno jiné řešení (14,75%) – graf 2.

Pandemie měla dopad na provozování hudebních činností i přímým zavíráním jednotlivých MŠ při nařízení karantény – přes dvě třetiny dotazovaných uváděly alespoň jednu přerušovanou provoz (68,41%). Za těchto okolností se více než polovina zaměstnanců v dětském kolektivu necítila dostatečně chráněna před infekcí

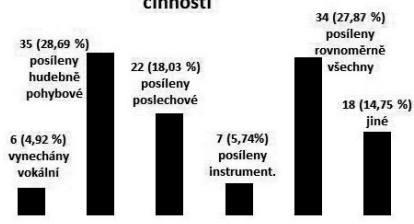
¹² Dotazníky byly distribuovány v profesních (učitelských) facebookových skupinách zaměřených na vzdělávání v MŠ, členské základny těchto skupin čítají tisíce členů.

I. období - prezenční výuka realizace hudebních činností

Graf 1 Provozování hudebních činností – I. období (zpěv není zakázán, ale nedoporučuje se)

I. období - zastoupení hudebních činností

Graf 2 Zastoupení jednotlivých aktivit – I. období (zpěv není zakázán, ale nedoporučuje se)

covid-19 (60,20%), zejména proto, že děti běžně dochází do MŠ s příznaky respiračních onemocnění. Personálu v této době nejvíce chyběla možnost snížit počet dětí ve třídě a jasné informace k provozu MŠ.

Při distanční výuce v MŠ (II. období) bylo zkoumáno, zda poskytované vzdělávací materiály obsahovaly hudební činnosti – u jedné pětiny odpovědi bylo zaznamenáno, že nikoliv (19,15%), ve většině případů však hudební činnosti do příprav zařazeny byly (80,85%). Ve skupině učitelů, kteří hudební činnosti do distanční výuky zařadili, vokální činnosti využily dvě třetiny pedagogů (68,31%), poslechové a hudebně pohybové tři čtvrtiny pedagogů (74,77%, resp. 73,85%), instrumentální činnosti byly zařazeny pouze u třetiny dotázaných (31,39%) – dotaz na každou činnost byl položen samostatně s možností volby ano/ne.

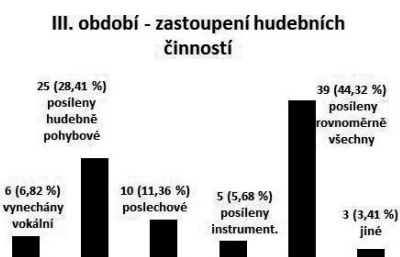
Respondenti seřadili **negativa distanční výuky** následovně: nemožnost společného prožitku, ztížení vzájemné komunikace, nutnost zcela

jiných příprav, ztížení zpětné vazby a nemožnost kolektivního zpěvu. Nároky kladené na učitele MŠ hodnotí většina jako vyšší než před pandemií (potvrdilo 85,52%). **Positiva** byla řazena následovně (od nejvíce zmiňovaných): děti se těší zpět do MŠ, spolupráce s rodiči, možnost individualizace při domácí práci, možnost práce z domova a masivní využití počítačových a komunikačních technologií.

Při prezenční výuce s výslovným zákazem zpěvu (III. období) byl dopad na provozování hudebních činností ve srovnání s I. obdobím výraznější – méně, než v polovině případů byly provozovány ve stejném rozsahu jako před pandemií (41,82%), ojedinele vůbec ne (4,85%), **nadpoloviční většina dotazovaných realizovala hudební činnosti v menším rozsahu nebo jinak strukturované (53,33%) ve srovnání s běžným stavem před pandemií – graf 3.** Tento segment odpovědí byl dále vyhodnocen podrobně – vokální činnosti buď byly vypuštěny bez náhrady (6,82%), nebo byly posíleny činnosti hudebně pohybové (28,41%), poslechové

Graf 3 Provozování hudebních činností – III. období (zakázán zpěv)

Graf 4 Zastoupení jednotlivých aktivit – III. období (zakázán zpěv)

(11,36%), instrumentální (5,68%), nebo byly místo zpěvu posíleny ostatní hudební činnosti rovnoměrně (44,32%), popř. bylo zvoleno jiné řešení (3,41%) – graf 4. **Účastníci výzkumu se domnívají, že dlouhodobá absence zpěvu, tj. delší než 1 měsíc, má v MŠ negativní dopady na vzdělávání dětí (66,06%).** Zařazování a nezařazování zpěvu mohlo být též ovlivněno nejednotnými pravidly a jejich častými změnami – více než polovina respondentů konstatovala, že legislativní situace ohledně zázkazu zpěvu nebyla dostatečně jasná (v 57,57%).

Obsahová analýza textových odpovědí na otevřenou otázku byla zaměřena na vytěžení individuálních zkušeností personálu MŠ. Bylo vyhodnoceno 137 dobrovolně poskytnutých výpovědí. Zpracování textu bylo provedeno pomocí jednotlivých kroků otevřeného kódování – **tematizace, kategorizace a dimenzionalizace.**¹³ Nejprve byla zachycena témata (kódy) výpovědí (např. organizace, nejednotnost, zmatek, zdraví, nemoc, obavy, zpěv, spontánnost a další). Témata byla podle významu sdružena do skupin a ty označeny jako obecnější **kategorie** (opatření, prostředí, hudba atd.), kterým byly nakonec přiřazeny **dimenze**, tj. vlastnosti (např. rizikové prostředí).

V oblasti prezenční výuky analýza vyústila v tyto dimenzionalizované kategorie: *problematická* legislativní opatření, *rizikové* prostředí, *důležitá* hudba, *osobní* nasazení učitelek. V oblasti distanční výuky text reprezentují výstupy: *nutná* spolupráce rodičů, *náročná* příprava výuky, *nedostatečná* technika, *vhodná* videa, *chybějící* reakce dětí.

Obsahová analýza odhalila spektrum témat, která respondenti považovali za důležitá, mj. byly zachyceny názory odůvodňující (ne)

¹³ Podle GULOVÁ, Lenka a Radim ŠÍP, ed. *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada, 2013. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4368-4, s. 48.

*provozování zpěvu během pandemie. Zjištění je možné shrnout v následující interpretaci: 1. Sledování stále se měnící legislativy bylo obtížné. 2. Postoj ke zpěvu byl často polarizován: a) omezení zpěvu bylo v MŠ uplatňováno po celou dobu pandemie bez ohledu na právě platná opatření (kvůli rizikovosti prostředí nebo nejasnosti pokynů); b) zpěv nebyl omezen, protože nebyl považován za větší nebezpečí než fyzický kontakt a celodenní pobyt s dětmi v jedné místnosti. 3. Při vyřazení zpěvu ze vzdělávací nabídky si děti stejně zpívaly spontánně. 4. Absence zpěvu měla negativní dopady i mimo oblast hudební výchovy – na artikulaci, rozvoj řeči obecně i na soustředění dětí.*¹⁴

Závěr

Výzkum vychází z vyhodnocení odpovědí rozsáhlého anketního výběru respondentů. Studie prokázala, že ve zkoumaném souboru ovlivnila pandemie covid-19 průběh hudebních činností v MŠ při prezenční i distanční výuce. **Reálně došlo při prezenční výuce ve významném počtu případů k omezení zpěvu a k jinému zastoupení hudebních činností oproti situaci před pandemií.** Při distanční výuce byly sice hudební činnosti ve vzdělávacích materiálech většinou obsaženy, byl však ovlivněn způsob jejich provozování – **chyběl společný prožitek, kolektivní zpěv i vzájemné interakce zúčastněných.** Převažující počet respondentů se domnívá, že **dlouhodobá absence zpěvu má na vzdělávání dětí negativní vliv.**

Respondenti také upozorňovali na to, že v legislativních opatřeních bylo k mateřským školám přistupováno odlišně ve srovnání se školami ostatních stupňů vzdělávacího

¹⁴ Zjištění uvádějící negativní dopady absence zpěvu vykrystalizovala v zavedení dimenzionalizované kategorie „důležitá hudba“ – důležitá ve smyslu potřeby hudebních činností pro všeobecný rozvoj.

systému a personál byl vystaven rizikovému těsnému kontaktu s dětmi více než učitelé pracující v jiném segmentu školství. S komplikovanou situací v předškolním vzdělávání se pedagogové, asistentky i chůvy snažili různými způsoby vyrovnat – osobním nasazením, hledáním dalších zdrojů výukových materiálů, používáním vlastní techniky i osvojením nových dovedností.

Literatura

- GAVORA, Peter. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-185-0.
- GULOVÁ, Lenka a Radim ŠÍP, ed. *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada, 2013. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4368-4.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.
- CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*.

Druhé vydání. Praha: Grada Publishing, 2016. ISBN 978-80-247-5326-3.

OSINA, Petr. *Teorie práva*. Druhé vydání. Praha: Leges, 2020. ISBN 978-80-7502-461-9.

Rámcový vzdělávací plán pro předškolní vzdělávání. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. Praha: MŠMT. Poslední změna 22. 12. 2017 14:04 [cit. 20-08-2021]. Dostupné na: <https://www.msmt.cz/file/45304/>.

Jaroslav Bláha

Wolfgang Amadeus Mozart a William Hogarth. Figarova svatba a Svatba podle módy

/Anotace/

Studie je zaměřena na komickou operu vrcholného klasicismu, reprezentovanou Figarovou svatbou W. A. Mozarta a adekvátní změny ve stejnojmenné sociálně kritické komedii P-A. Beaumarchaise a obdobné změně městského žánru, o kterou se zasloužil William Hogarth. Studie sleduje proces proměny od pozdního baroka do raného (Hogarth) a vrcholného (Mozart, Beaumarchais) klasicismu na modelových dílech.

/Klíčová slova/

opera seria, opera buffa, komická opera, neapolská škola, pozdní baroko, klasicismus, sonátová forma, městský žánr, sociálně kritická komedie.

/Autor/

doc. PhDr. Jaroslav Bláha, Ph.D. vyučuje na Katedře výtvarné výchovy Pedagogické fakulty UK. Je autorem několika monografií, mj. Křížovatka geneze moderního malířství a hudby: Picasso, Stravinskij, Kandinskij, Schönberg (2007) a Výtvarné umění a hudba. Tvar, prostor a čas I/1 (2012) a I/2 (2013).

Dominantním charakteristickým rysem této studie je sociálně kritický postoj k předrevoluční společnosti druhé poloviny 18. století a jeho umělecké vyjádření v malířství (William Hogarth), dramatickém umění (Pierre-Augustin Caron Beaumarchais) a hudbě (Wolfgang Amadeus Mozart). Společným tematickým zaměřením vybraných děl je obřad svatby a nešvary s ním spojené jako zrcadlo nastavené soudobé společnosti: Svatba podle módy, cyklus šesti obrazů W. Hogartha z roku 1744, Figarova svatba P-A. C. Beaumarchaise (1784) a stejnojmenná opera W. A. Mozarta na libreto Lorenza da Ponte podle Beaumarchaisovy hry. Jedním z klíčových a výchozích aspektů studie je proměna žánru v užším významu slova – tedy zachycení všedních,

každodenních událostí – od baroka ke klasicismu v odpovídajících formách od městského a venkovského žánru v malířství, *commedia dell'arte* v dramatu a od opery *buffa* v období baroka k satirickým mravokárným cyklům W. Hogartha, sociálně kritickým komediím P.-A. C. Beaumarchaise a komickým operám W. A. Mozarta v klasicismu.

Vedle zátiší a portrétu se v období baroka těšily mimořádné oblibě, zejména v Nizozemí, běžné výjevy z každodenního života měšťanů nebo sedláků – tedy městský či venkovský žánr. Oblíbený byl zejména městský žánr v souvislosti s narůstajícím ekonomickým a společenským renomé měšťanstva reprezentujícího „třetí stav“. Jestliže oficiální portrét byl důstojnou reprezentací nejbohatších vrstev měšťanstva, městský žánr neokázale prezentoval všední situace a události prostých měšťanů, jak je asi nejpřesvědčivěji demonstrují obrazy Pietera de Hoocha a Jana Vermeera van Delft. Zhýralí komičtí „balící“ v typickém prostředí špinavé zpustlé hospody z obrazů Adriaena Brouwera a dalších představitelů barokního vesnického žánru zjevně navazují na dědictví první poloviny 16. století, zejména na vesnický žánr Pietera Brueghela st., který „hrdiny“ svých obrazů vesnického života zobrazoval jako směšné „burany“.

Zcela jiný postoj k problematice venkovského žánru zaujali bratři Louis, Antoine a Mathieu Le Nainové, což názorně demonstruje např. plátno Louise Le Naina *Rolnická rodina* z roku 1642. Jejich sociálně naléhavé obrazy rolnických rodin vyjadřují hluboký soucit a solidaritu s jejich nouzí a dřinou. Jejich upřímná účast se promítá i do způsobu zobrazení. Místo povýšeného postoje a pohrdání, které vykazují obrazy Adriaena Brouwera a dalších nizozemských malířů vesnického žánru, jsou plátna bratří Le Nainů předzvěstí sociálního realismu druhé poloviny 18. a první poloviny 19. století. Odlišný postoj k vesnickému žánru zaujal začátkem druhé poloviny 18. století Jean-Baptiste Greuze, který generačně do baroka již nepatří. Ovšem jasně vyhraněný časový

mezník ve vývoji umění neplatí – navíc ve všech sledovaných žánrech – tedy i v žánru v užším významu slova – zdůrazňujeme jejich proměny v souvislostech společensko-historických tendencí. Není náhodné, že Greuzův malířský projev je blízký Hogartovi, ale zároveň odmítá jeho jízlivý sarkasmus nelítostné kritiky současné anglické společnosti. Greuzeho moralizující příběhy, často na hraně patetické sentimentálnosti, nabízejí nový pohled na tzv. třetí stav. Jsou tak jakousi vizuální demonstrací ideálů osvícenství jako formující se ideologie třetího stavu, především pak volání po návratu k přírodě a prostému životu lidu. Proto nepřekvapuje nadšení Denise Diderota, což dokazují jeho slova věnovaná Greuzeho obrazu *Vesnické zasnubky* (1762): „Při pohledu na obraz cítíme, jak se nás zmocňuje utajené vzrušení.“

Již počátky malířské tvorby Williama Hogartha byly spojeny s moralisticky zaměřeným žánrem, který svým sarkastickým humorem připomínal Pietra Brueghela st. Jeho cykly *Život prostitutky* a *Život prostopášníka* (1731–1733), na které pak navázal v letech 1742–1744 cyklem *Svatba podle módy*, jenž pojal jako divadelní scény, znamenaly narativním charakterem obrazového příběhu zásadní zvrat v tematickém zaměření anglického malířství městského žánru. Týkaly se kritiky současné anglické společnosti – tedy velice citlivého a aktuálního problému, který zcela vybočoval z dobových konvencí. Těžko bylo náhodné, že právě v první polovině 18. století získala masovou oblibu sociálně kritická satirická Žebrácká opera Johna Graye a Johna Christophera Pepusche. Právě změna tematického zaměření a oslabení dobových schémat byly hlavním přínosem Williama Hogarta pro další vývoj anglického malířství ve 2. polovině 18. století. Datace Hogarthových sociálně kritických cyklů se sice vymyká časovému změření studie na druhou polovinu 18. století, to má však své historické opodstatnění. V Anglii totiž došlo k zformování třetího stavu a následné revoluci o století

a půl dříve než ve Francii. Přesto, že Cromwellův protektorát trval poměrně krátkou dobu, charakter anglické monarchie, která se změnila na konstituční, a postavení třetího stavu se zásadně proměnilo.

Sžíravá, nekompromisní kritika morální zpustlosti privilegovaných vrstev anglické společnosti kolem poloviny 18. století se promítla i do proměny jejího zobrazení. Na rozdíl od výrazově neutrálního městského žánru baroka, který se uplatňuje v opakujících se schématech – perspektivní šachovnice podlahové dlažby, typický interiér měšťanské světnice s těžkými závěsy a židlemi s vysokými opěradly, světlo přicházející jediným oknem zleva a pravidelně formující stíny – zasazuje Hogarth své amorální „hrdiny“ do divadelních kulís rafinovaně ozvláštěných dobových interiérů. **Názorným příkladem je *Svatba podle módy II: Snídaně* (*Hudební výchova 1/2021, obrazová příloha, obr. 3*).** Kromě převržené židle, rozházených knih a dalších „atributů nepořádku“ je důležitým ironickým ozvláštěním obraz Kupida nad krbem a řada dalších ironických narážek.

K obdobné proměně došlo i v komediálním žánru dramatu od barokní *commedia dell'arte* k sociálně kritické komedii klasicismu. I *commedia dell'arte* měla své sociální zázemí v konfrontaci pánů z řad šlechty a prostých, všemi mastmi mazaných sluhů a komorných, kteří svým „selským rozumem“ přelstili své aristokratické panstvo. V *commedia dell'arte* se opakovaly nejen dějové situace, ale ustálila se i typologie postav: 1. Vecchi – zapšklí starci bránící mladým párům v lásce (Pantalone, Dottore, Capitano), 2. Mnamorati – milenci, většinou 2 páry, 3. Zanni – mazaní sluhové (Harlekýn, Pulcinella, Kolombína), nejoblíbenější postavy *commedia dell'arte*. Typologie postav – i když ne tak schematická – se uchovala i v sociálně kritických komediích Beaumarchaise, především dvě hlavní kontroverzní postavy, které se opakují ve všech třech tematicky propojených Beaumarchaisových hrách: lokaj a lazebník Figaro a hrabě Almoviva.